

Człowiek – najlepsza inwestycja
Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
W ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Nowe podejście do pracy nauczyciela – wychowawcy

**Poradnik metodyczny dla nauczycieli i studentów
opracowany w ramach projektu
*„Lepiej przygotowany nauczyciel – lepiej
przygotowany uczeń”***

Wrocław 2013

Człowiek – najlepsza inwestycja
Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
W ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe).

PUBLIKACJA DYSTRYBUOWANA BEZPŁATNIE

Opracowanie i redakcja merytoryczna:
dr Renata Brzezińska

Poradnik opracowany w ramach realizacji projektu pn.
„Lepiej przygotowany nauczyciel – lepiej przygotowany uczeń”

Projekt jest realizowany przez
Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną we Włocławku
w partnerstwie z Gminą Fabianki, Gminą Miasta Lipno, Gminą Lubanie

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Rola nauczyciela w rozwoju twórczej aktywności dziecka.....	4
1.1. Twórcza aktywność jako przedmiot zainteresowania pedagogów i psychologów.....	4
1.2. Podstawowe formy aktywności dziecka.....	7
1.3. Nauczyciel jako stymulator twórczej aktywności.....	9
2. Metody aktywizujące w edukacji jako uczenie przez działanie.....	11
2.1. Istota i klasyfikacja metod aktywnych.....	11
2.2. Charakterystyka wybranych metod.....	14
3. Przykłady zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących.....	22
3.1. Klasa szkolna i kierowanie nią. Proces poznawania i integracji grupy..	22
3.2. Łańcuch zabaw aktywizujących w przedszkolu p.t. „W Afryce nad rzeką Nilem.....	26
Zakończenie.....	32
Bibliografia.....	33
Streszczenie.....	35

*Powiedz mi, a zapomnę.
Pokaż mi, a zapamiętam.
Włącz mnie do działania,
a zrozumieć*

Konfucjusz

Wstęp

Przemiany dokonujące się nieustannie w dzisiejszym świecie, powodują konieczność dostosowania do nich nowych treści kształcenia w edukacji. Wiąże się to ze zmianą pracy dydaktyczno - wychowawczej nauczyciela oraz potrzebą innego podejścia do dziecka. Szczególnym zadaniem jest stwarzanie warunków do doświadczania podmiotowości uczniów, co jest istotne dla wyzwolenia w nich aktywności i poczucia sprawstwa jako jej następstwa.

Oświata, wychodząc naprzeciwko zmianom współczesności, proponuje inny model kształcenia oparty na inicjatywie ucznia od najmłodszych lat. Do głosu dochodzą zatem nowe metody pracy dydaktyczno- wychowawczej, które promują postawę samodzielności, kreatywności i krytycznego myślenia. Na uwagę zasługują szczególnie metody aktywizujące. Są one wykorzystywane już u dzieci przedszkolnych, gdyż okres ten cechuje wzmożona aktywność poznawcza oraz potrzeba działania i ekspresji.

Celem niniejszego opracowania jest popularyzacja niektórych metod aktywnych, które mogą z powodzeniem zostać zastosowane we wczesnej edukacji, stanowiąc niestandardowy sposób pracy z dziećmi i stwarzając okazję do interdyscyplinarnego uczenia się. W pracy zwrócono też uwagę na zmianę roli nauczyciela, która ewoluje w kierunku wyzwalania aktywności wychowanków przy zachowaniu ich samodzielności.

Publikacja składa się z trzech rozdziałów. Rozdział I poświęcony jest wyjaśnieniu istoty twórczej aktywności dziecka, ze wskazaniem roli nauczyciela w jej stymulowaniu.

W rozdziale II przedstawiono różne klasyfikacje i opis wybranych metod aktywizujących, proponując niektóre z nich do wykorzystania w pracy przedszkola i szkoły.

Rozdział III zawiera scenariusze zajęć z wykorzystaniem metod aktywnych. Pierwszy, można zrealizować w edukacji wczesnoszkolnej w celu poznania i integracji klasy. Od tego właśnie nauczyciel powinien rozpocząć pracę z nową grupą i warto temu zagadnieniu poświęcić dłuższy czas. Drugi scenariusz przeznaczony jest dla dzieci przedszkolnych i stanowi łańcuch zabaw

aktywizujących.

Literatura wykorzystana w niniejszym opracowaniu, pozwoli też na pogłębienie wiedzy w zakresie metod problemowych.

1. Rola nauczyciela w rozwoju twórczej aktywności dziecka

1.1. Twórcza aktywność jako przedmiot zainteresowań pedagogów i psychologów

Współczesna psychologia zwraca szczególną uwagę na rolę aktywności dziecka jako jednej z podstawowych potrzeb psychicznych, bez której zaspokojenia, prawidłowy rozwój istoty ludzkiej jest niemożliwy. Trzeba jednak przypomnieć, że problematyka uaktywnienia ucznia, nie jest odkryciem naszego wieku. Podkreślał to już Jan Jakub Rousseau w swojej naturalistycznej koncepcji, która następnie była kontynuowana przez Jana Henryka Pestalozziego. Impuls do działań reformatorskich, które miały na celu zerwanie z tradycyjnym (czytaj: schematycznym, sformalizowanym) przekazem wiedzy, dał John Dewey. Przy uniwersytecie w Chicago, stworzył eksperymentalną szkołę ćwiczeń, w której zrezygnowano z systemu klasowego, a główny akcent położono na rozwój aktywności dzieci, przy ograniczeniu roli nauczyciela do doradcy i obserwatora. Koncepcja progresywizmu Dewey'a, szybko przepłynęła morze i zawiała do Europy, pod hasłem „Nowego Wychowania”. Już w 1900 roku szwedzka pisarka, Ellen Key, ogłosiła wiek XX, stuleciem dziecka. Pisała:

Epoka nasza domaga się osobowości, ale będzie się ich domagać daremnie, póki nie damy dzieciom żyć i kształcić się jako indywidualnym jednostkom, póki im nie pozwolimy mieć własnej woli, myśleć własnymi myślami, dorabiać się własnych umiejętności i formułować własnych sądów – słowem, póki nie przestaniemy w szkołach dusić i tłumić surowego materiału indywidualności, których potem nadaremnie poszukujemy w życiu.¹

Nowy nurt pedagogiczny stawiający na pądocentryzm i aktywizm, spowodował powstanie różnorodnych eksperymentów oświatowych. Była to m.in. metoda ośrodków zainteresowań Owidiusza Decroly w Brukseli, szkoła Heleny Parkhurst w Dalton, szkoła waldorfska Rudolfa Steinera, plan jenajski Petera Petersena, Szkoła Winnetki Carletona Wolseya Washburna, nowoczesna szkoła francuska Celestyna Freineta, model domów dziecięcych Marii Montessori czy wolna szkoła Summerhill Alexandra Neilla, istniejąca do dzisiaj.

Obecnie, w dobie rewolucji naukowo-technicznej i cywilizacyjnej, hasła aktywności ucznia jako naturalnej tendencji rozwojowej, są szczególnie ważne. Chodzi o przygotowanie wychowanka

---

¹ E. Key, *Stulecie Dziecka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, 2005, s.134-135.

do samodzielnej pracy, a w konsekwencji o przysposobienie do życia.

Problem kierowania aktywnością dzieci, nabiera szczególnego znaczenia w okresie przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Okres przedszkolny trwający od trzeciego do szóstego, siódmego roku życia, nazywany jest „złotym wiekiem” rozwoju dziecka. Oznacza to, że wówczas dokonuje się intensywny proces dojrzewania organizmu we wszystkich sferach życia. Rozwój ten jest determinowany przez wiele elementów kształtujących tożsamość i indywidualność dziecka, a zwłaszcza przez: czynniki genetyczne, środowisko i jego styl wychowania, proces kształcenia, a także aktywność własną jednostki.²

Maurice Debesse, który dokonał podziału etapów wychowania, pisze, że od szóstego roku życia człowieka rozpoczyna się wiek szkolny, zwany też wiekiem rozumu, wiedzy, wiekiem społecznym i wiekiem aktywności. Dziecko jest wówczas niezwykle chłonne, pod warunkiem, że będzie zainteresowane daną dziedziną i stworzy mu się warunki do twórczego i samodzielnego rozwoju.

*Uczeń lubi działać. Jego aktywność świadczy o wzmoczonej sile, o dużej witalności i o adaptacji do świata przedmiotów. Jest to aktywność urozmaicona, praktyczna(...)*³

Według J. Karbowniczek, zasada aktywności jest jedną z najważniejszych norm w procesie edukacji dziecka. Uwidacznia się w myśleniu, odkrywaniu, przeżywaniu i działaniu, decydując o skuteczności wychowania w każdej dziedzinie: społeczno – moralnej, zdrowotnej, umysłowej, estetycznej. To dzięki niej dziecko przejawia inicjatywę, motywację, pasję odkrywania i twórczą działalność.⁴

Opis procesu wspomagania rozwoju dziecka zawiera podstawa programowa, jako dokument regulujący pracę dydaktyczno- wychowawczą w instytucjach edukacyjnych. Określa ona zakres niezbędnych treści kształcenia (wiadomości, umiejętności, postaw), które muszą zostać bezwzględnie zrealizowane w programach nauczania i wychowania. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, z dnia 23 grudnia 2008 roku, eksponuje podmiotowość dziecka, jego samodzielność, aktywność, kreatywność. Wśród celów wychowania przedszkolnego założono między innymi:

² R. Brzezińska, G. Obrębska, *Metoda projektów w pracy nauczyciela przedszkola*, Wydawnictwo WSHE, Włocławek 2013, s.6.

³ M. Debesse, *Etapy wychowania*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 1996, s. 69.

⁴ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM. Kraków 2011, s.288-289.

- wspomaganie dzieci w rozwoju uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji;
- kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek;
- zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne dla jakości edukacji szkolnej.

Dokument wyodrębnia też zakresy działalności edukacyjnej przedszkola, a w każdym z nich zakres umiejętności i wiadomości do opanowania przez dziecko, który zapewni realizację tych celów. Oto kilka wybranych założeń programowych:

- poznawanie siebie i świata;
- budzenie zaciekawienia otaczającym światem- prowokowanie do zadawania pytań;
- pomaganie dziecku w dostrzeganiu problemów, planowaniu i realizowaniu zadań;
- wspieranie twórczych działań dzieci;
- rozwijanie umiejętności komunikacji i współpracy w grupie.⁵

Podobnie rzecz ujmuje podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych - edukacja wczesnoszkolna, I etap edukacyjny: klasy I-III, gdzie jako główne zadania postawiono sobie między innymi:

- realizowanie programu nauczania skoncentrowanego na dziecku, na jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się;
- rozwijanie predyspozycji i zdolności poznawczych dziecka;
- kształtowanie u dziecka pozytywnego stosunku do nauki oraz rozwijanie ciekawości w poznawaniu otaczającego świata i w dążeniu do prawdy;
- dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich;
- sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.⁶

⁵ Załącznik nr 1 do *Rozporządzenia MEN w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych*, z dnia 23 grudnia 2008, Dziennik Urzędowy nr. 4 poz. 17, opublikowany 15 stycznia 2009.

⁶ Załącznik nr 2 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r.w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. I etap edukacyjny: klasy I–III, edukacja wczesnoszkolna*, Dziennik Urzędowy nr.4., poz.17.

Z pojęciem aktywności nierozzerwalnie związany jest termin „twórczej aktywności”, która interpretowana jest jako działanie człowieka zmierzające do przekształcania rzeczywistości, dochodzenia przez niego do tego, co jeszcze nieosiągnięte, a cechuje się odkrywczością i kreatywnością.⁷

W każdym zdrowym dziecku, drzemie twórcza aktywność. Do jej wywołania potrzebne są jednak określone warunki, domagające się spełnienia. Niezbędne jest przede wszystkim stymulujące środowisko, które będzie bodźcem pobudzającym do aktywności. Takie warunki powinno stwarzać przedszkole i szkoła ze swoją różnorodnością form i metod, zinspirującymi środkami dydaktycznymi, z wyposażeniem działającym pozytywnie na poczucie estetyki dziecka, wreszcie z określonym potencjałem ludzkim zarówno w osobach nauczycieli, jak i samych dzieci. Nie zapominajmy jednak, że aktywność twórczą od najmłodszych lat powinni rozwijać rodzice. To oni spędzają z dzieckiem najwięcej czasu i na nich spoczywa obowiązek kierowania jego rozwojem. Powinni też ściśle współpracować z przedszkolem i szkołą jako instytucją wspierającą, w celu jedności oddziaływań na wychowanka.

Według R. Glotona i C. Clero, czynnikami pobudzającymi aktywność twórczą dziecka są: wewnętrzna motywacja, klimat porozumienia i potrzeba wolności. Zdaniem Autorów, aby zaistniała ekspresja twórcza, musi wystąpić naturalna motywacja, czyli taka, która jest uruchamiana przez motywy wewnętrzne. Dla dziecka jest to potrzeba konkretyzacji swego wewnętrznego świata w formach, które budzą jego zachwyty, zainteresowanie i radość z działania.⁸

1.2. Podstawowe formy aktywności dziecka

Dziecko we wczesnej edukacji jest zaangażowane w różne formy aktywności w procesie poznawania i przekształcania świata. Przyjmując za B. Muchacką, typowymi formami są: aktywność zabawowa, eksplorowanie, aktywność poznawcza i aktywność społeczna.⁹

Podstawową formę aktywności małego dziecka i szczególnie dlań atrakcyjną, stanowi zabawa. Jest ona dla wychowanka substytutem pracy, nauki, relaksu, a także zaspokajania potrzeb z nimi związanych. Zabawa pełni wiele funkcji, które najpełniej zostały przedstawione w dawnych i współczesnych teoriach zabawy.

---

⁷ A. Nowak-Łojewska, *W stronę nowych strategii rozwijania twórczej aktywności dziecka*, W: *Twórczość dzieci we wczesnej edukacji*, pod red. M. Magdy-Adamowicz, Wyższa Szkoła Menedżerska, Legnica 2005, s.49.

⁸ R. Gloton, C. Clero, *Twórcza aktywność dziecka*, WSiP, Warszawa 1985, s.74.

⁹ B. Muchacka, *Stymulowanie aktywności poznawczej dziecka w przedszkolu*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1999, s. 14.

Zgodnie z teorią nadmiaru energii F. Schillera, w czasie zabawy dziecko rozładowuje napięcie i wyładowuje energię, ponieważ potrzeba ruchu jest w tym wieku niezwykle silna. Ponadto umożliwia dzieciom nadpobudliwym ruchowo i agresywnym pozbyć się złych emocji. W tym znaczeniu zabawa pełni funkcję terapeutyczną.¹⁰

Z kolei według teorii funkcji zastępczej E. Claparede'a, zabawa umożliwia dziecku opanowanie czynności niezbędnych w przyszłym życiu, poprzez niewymuszone ćwiczenia, które są efektem zaspokojenia potrzeby działania. Zdaniem Autora, zabawa pełni w życiu dziecka nie tylko funkcję przygotowującą do przyszłej aktywności życiowej, ale i kompensacyjną, która zaspokaja u dziecka niesprzyjające warunki i niedostateczne przygotowanie do działalności poważnej.¹¹

W. Okoń zwraca również uwagę na przygotowawczy aspekt zabawy, ale rozpatruje go w szerszym zakresie. Autor pisze o wychowawczej funkcji zabawy, która ma na celu zapobieganie trudnościom wychowawczym. Podkreśla też różnorodną aktywność, która uruchamia się podczas zabawy i jej funkcję kształcącą. W tym sensie zabawa:

*Służy wielostronnemu rozwojowi człowieka, zwłaszcza jego przygotowaniu do życia, a więc do uczenia się, do pracy i działalności społecznej*¹²

Istnieją także teorie zabawy wskazujące na jej funkcję wypoczynkową – teoria wytchnienia J. Schallera i M. Lazarusa, a także służącą doznawaniu przyjemności- teoria przyjemności funkcjonalnej Ch. Bűhlera.¹³

Inną formą aktywności jest eksploracja (aktywność badawcza), która jest niezbędna dla zaspokojenia potrzeb poznawczych. Dziecko prawidłowo rozwijające się, jest ciekawe świata i od początku istnienia, metodą prób i błędów, zdradza chęć dotknięcia, posmakowania, sprawdzenia działania danego przedmiotu czy zjawiska. Ta potrzeba badania środowiska, pozwala mu wykryć własności przedmiotów, związki między nimi, co przyczynia się do poznania nowych pojęć i rozwoju wyobraźni, a to z kolei jest potrzebne do rozwiązywania problemów. Naturalnie eksplorowanie odbywa się również poprzez zabawę.

Z powyższymi formami działania, wiąże się aktywność poznawcza. Dzieci zdobywają i przyswajają wiedzę w procesie uczenia się, który od najmłodszych lat odbywa się spontanicznie i okolicznościowo. Takiej nauce służą przede wszystkim metody czynne (samodzielnych

¹⁰ W. Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987, s.50.

¹¹ Ibidem, s. 63-65.

¹² Ibidem, s.64-65.

¹³ B. Dymara, *Dziecko w świecie zabawy*, Impuls, Kraków 2009, s.62.

doświadczeń, kierowania własną aktywnością dziecka, stawianych zadań).

Wielu autorów podkreśla jak ważne dla podejmowania swobodnej aktywności poznawczej jest stworzenie dziecku takich okoliczności, które jej sprzyjają, a zwłaszcza wprowadzanie nowych przedmiotów lub sytuacji, dokonywanie ich modyfikacji, a także odpowiednia postawa osoby dorosłej, pełna życzliwości i ukierunkowania na eksplorowanie.¹⁴

Jedną z najważniejszych form aktywności dziecka we wczesnej edukacji, jest aktywność społeczna, która ulega zmianie wraz z wiekiem. Dziecko 3-letnie nie jest jeszcze dojrzałe społecznie, jest egocentrykiem, skupia się na zaspokojeniu tylko własnych potrzeb. W miarę rozwoju, zmienia się jego stosunek do siebie i innych. Zaczyna łatwiej przyswajać normy społeczne, stosować oceny moralne, pojawia się empatia i zdolność do zespołowego działania.

Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że przedstawione wyżej formy aktywności, są ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie się przenikają. Zatem prawidłowy rozwój wychowanka jest uwarunkowany organizowaniem takich sytuacji edukacyjnych, w których będą występować wszystkie rodzaje aktywności. Wiele zależy od stymulowania działań przez nauczyciela i jego strategii pracy z dzieckiem.

1.3. Nauczyciel jako stymulator twórczej aktywności

Chcąc aktywnie wspomagać rozwój wychowanka i być jego przewodnikiem w poznawaniu świata i rzeczywistości, nauczyciel musi dążyć do doskonalenia podstawowych kompetencji. Wśród nich szczególnie ważne jest:

- diagnozowanie osiągnięć dziecka, monitorowanie jego potrzeb, możliwości edukacyjnych;
- planowanie własnej pracy w aspekcie działań wychowanka;
- stymulowanie rozwoju dziecka;
- tworzenie takiego środowiska, które będzie przyjazne nauce i wszechstronnemu rozwojowi ze zwróceniem uwagi na indywidualizację kształcenia;
- współpraca ze środowiskiem dziecka zarówno rodzinnym, jak i lokalnym;
- refleksja i ocena własnej praktyki w kontekście jej efektywności.¹⁵

Nauczyciel kompetentny to osoba kreatywna, poszukująca, odchodząca od podającego sposobu przekazywania wiedzy. A zatem zmienia się jego rola, która ewoluje przede wszystkim w kierunku tworzenia środowiska motywującego, aktywizowania wychowanka za pomocą różnych

¹⁴ B. Muchacka, *Stymulowanie...*, op. cit., s.18.

¹⁵ A. Brzezińska, D. Klus-Stafska, A. Strzelecka (pod red.), *O nowe podejście w kształceniu nauczycieli*, MEN, Warszawa 1999, s.58.

nowych i nietypowych form i metod, obserwowania i doradztwa. Powoduje to również, że zajęcia takiego wychowawcy są ciekawe, niestandardowe, co ma szczególnie duże znaczenie w przypadku małych dzieci, którym trudno jest skoncentrować się przez dłuższy czas. Ten brak umiejętności skupienia u maluchów powoduje, że trzeba być cały czas przygotowanym na zmianę form pracy, z uwagi na szybkie znudzenie i domaganie się nowych bodźców.

Warto też zwrócić uwagę na kompetencje interpersonalne, szczególnie ważne w pracy dziećmi. Według B. Surmy, składają się na nie wiedza i umiejętności w zakresie prawidłowej komunikacji z dziećmi, ich rodzicami i personelem przedszkola. Wynikają one z cech osobowościowych nauczyciela: jego cierpliwości, otwartości, opiekuńczości, poczucia humoru, opanowania, empatii.¹⁶ To od wychowawcy zależeć będzie atmosfera, jaką stworzy w swojej grupie przedszkolnej czy klasie. Dziecko nie może bać się nauczyciela, ani mieć poczucia, że nie jest w stanie sprostać jego wymaganiom. Zastraszony przedszkolak czy uczeń, nie będzie wykazywał się inicjatywą, ponieważ jego naturalna aktywność zostanie stłumiona.

Trzeba też mieć na uwadze fakt, że małe dziecko silnie identyfikuje się z osobą swojego wychowawcy. Najczęściej jest on dla niego autorytetem we wszystkich działaniach. Dlatego wychowanek będzie naśladował nauczyciela i wiele spraw odbierał przez pryzmat jego ocen i opinii. To zaufanie można wykorzystać dla kształtowania postawy twórczej, „zarażając” dziecko dobrym przykładem twórczego działania, dodatkowo dostarczając maluchowi stale nowych podnieć i motywacji. Ale równocześnie trzeba pamiętać, że nie należy dziecku narzucać własnych koncepcji, ani skłaniać do powielania pomysłów, ponieważ każde z nich jest niepowtarzalną indywidualnością, która ma własne pomysły realizacji.¹⁷

Jak wspomniano wyżej, rola nauczyciela w metodzie projektów zmienia się z dominującej na współuczestniczącą. Nauczyciel staje się bardziej doradcą, konsultantem, inspiratorem działań dziecięcych. Należy jednak pamiętać, że w przypadku przedszkolaków niemożliwym jest całkowite przekazanie roli inicjatora dzieciom. Są oni zbyt mali, aby mogli pozostać bez kontroli, a poza tym nie poradzą sobie w sprawach organizacyjnych. Chodzi jednak o to, żeby udział nauczyciela nie był zbyt dużą ingerencją, ale powinien być tak zorganizowany, aby to dzieci miały świadomość, że są głównymi decydentami i sprawcami kolejnych działań.

Nie sposób też zapomnieć o roli nauczyciela w zakresie współpracy z rodzicami. To na nim spoczywa główny ciężar, aby zaktywizować rodziców do uczestnictwa w edukacji dziecka. Pamiętajmy o tym, że prowadzenie jakichkolwiek działań w przedszkolu czy w szkole bez udziału rodziców, jest niemożliwe. To oni są główną siłą sprawczą, która decyduje o wychowaniu dziecka i

¹⁶ J. Karbowniczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, op. cit., s.164.

¹⁷ R. Brzezińska, G. Obrębska, op. cit., s.14.

kierunku jego kształcenia, natomiast nauczyciel ma pełnić funkcję wspierającą rodziców w ich oddziaływaniach. Przede wszystkim powinien stworzyć atmosferę przyjaźni i zaufania już od początku kontaktów, dlatego ważne jest dobre rozpoznanie środowiska, z którym się będzie pracowało.

Nauczyciel powinien zadbać również o różnorodność kontaktów z rodzicami. Oprócz zebrzań ogólnych i klasowych, warto poświęcić czas na spotkania indywidualne, które pomogą nam lepiej poznać naszego wychowanka. Dobrą formą jest także organizacja spotkań, najlepiej warsztatowych, w celu podnoszenia poziomu wiedzy pedagogicznej rodziców, którzy niejednokrotnie nie radzą sobie z różnymi sytuacjami problemowymi u swoich dzieci i oczekują pomocy od nauczyciela jako osoby przygotowanej do rozwiązywania przeszkód.

Warto też organizować lekcje otwarte, podczas których rodzice będą mieli możliwość obserwacji własnego dziecka na tle grupy, co może sprzyjać zauważeniu szczególnych zdolności czy dysfunkcji.

Wszystkie uroczystości czy imprezy w grupie, również powinny odbywać się przy czynnym udziale rodziców. Z wielką radością i dumą oglądają oni występy swoich dzieci, co może potem skutkować aktywnym włączaniem się w ich organizację.

Kierowanie twórczą aktywnością dziecka we wczesnej edukacji jest procesem niezwykle trudnym. Do tego potrzebny jest twórczy nauczyciel, dysponujący bogatym warszatem merytorycznym i metodycznym i potrafiący wykorzystać różne metody do stymulowania aktywności dziecka.

2. Metody aktywizujące w edukacji jako uczenie przez działanie

2.1. Istota i klasyfikacja metod aktywnych

Słowo „methodos” pochodzące z greki, oznacza drogę dochodzenia do prawdy. Według T. Pilcha, metoda jest świadomie i konsekwentnie stosowanym zespołem celowych czynności, podejmowanych dla osiągnięcia wyznaczonego celu.¹⁸

Reforma oświaty w Polsce spowodowała, że obok wielu zmian w edukacji, również metody kształcenia uległy przewartościowaniu pod względem ważności. Stąd jako najważniejsze uznaje się obecnie metody aktywizujące, które prowadzą do wielostronnej aktywności dziecka w drodze

---

¹⁸ T. Pilch (pod red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom III, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2004, s. 180.

własnych doświadczeń i poszukiwań.

Metody aktywizujące określa się także mianem metod aktywnych, aktywnego nauczania, a także metod poszukujących, heurystycznych, problemowych, aktywizacji.¹⁹

Według I. Dzierzgowskiej, metody aktywizujące, to „taki sposób nauczania, w którym nauczyciel nie przekazuje gotowej wiedzy, lecz stwarza warunki do samodzielnego uczenia się”.²⁰ Zatem metody aktywizujące sprowadzają się do następujących warunków ich wprowadzania:

- według programów nauczania to nie nauczyciel jest główną osobą procesu dydaktyczno-wychowawczego lecz uczeń i rozwijanie jego kompetencji;
- dziecko jest aktywnym podmiotem, które zdobywa wiedzę w sposób samodzielny, na podstawie własnych doświadczeń i poszukiwań;
- nauczyciel ukierunkowuje uczenia stwarzając mu warunki do poszukiwań i zdobywania doświadczeń;
- pracując metodami aktywizującymi w grupie, wykorzystuje się procesy dynamiki grupowej.²¹

W literaturze istnieje wiele propozycji klasyfikacji metod aktywizujących, które mogą być wykorzystane na każdym szczeblu edukacji, włącznie z przedszkolem. Jedną z najbardziej popularnych jest podział według J. Krzyżewskiej, która proponuje aż 13 grup metod i technik aktywizujących:

---

¹⁹ T. Pilch, op. cit., s.210.

²⁰ I. Dzierzgowska, *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2004, s.9.

²¹ M. Braun- Gałkowska, W: *Reforma kształcenia zawodowego*, pod red. E. Goźlińskiej, CODN, Warszawa 1997, s.26.

A. Moszyńska i B. Owczarska, które zostały sklasyfikowane w osiem grup:

- metody planowania, organizowania i oceniania własnej nauki,
- metody skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach i przygotowujące do publicznych wystąpień,
- metody efektywnej współpracy w grupie, podejmowania zbiorowych i indywidualnych decyzji,
- metody twórczego rozwiązywania problemów,
- metody poszukiwania i umiejętnego wykorzystania informacji z różnych źródeł,
- metody stosowania zdobytej wiedzy w praktyce,
- metody rozwoju sprawności umysłowych i zainteresowań,
- metody negocjacji w rozwiązywaniu konfliktów.

Po szczegółowym opisie celu i przebiegu każdej z nich, Autorki podpowiadają na co nauczyciel powinien zwrócić szczególną uwagę przygotowując się do zajęć, jak pracować z daną metodą, a także jakie są jej mocne i słabe strony. Na zakończenie proponują też przeprowadzenie autorefleksji w formie pisemnej, która pomoże zapamiętać najważniejsze doświadczenia po zastosowaniu metody i pozwoli przeprowadzić jej ewentualne modyfikacje na przyszłość. Wśród najciekawszych i najbardziej znanych metod, które mogą znaleźć zastosowanie w przedszkolu, znajdują się m.in. Bezludna wyspa, Burza mózgów, Drama, Ale kino, Barometr nastroju, Inscenizacja, Kolaż, Podróż w świat wyobraźni, Projekt²³

Warto też przypomnieć klasyfikację w ujęciu K. Rau i E. Ziętkiewicz, które proponują takie metody i techniki aktywizujące jak: burza mózgów, piramida priorytetów, mapa pojęciowa, metoda przypadków, linia czasu, dyskusja dydaktyczna, metaplan, „za i przeciw”, metoda projektu, symulacja, drama, gra zadaniowa, sytuacja zadaniowa, sesje „bierz i daj”, gry planszowe, poker kryterialny.²⁴

2.2. Charakterystyka wybranych metod aktywizujących

Na podstawie powyższych klasyfikacji, daje się zauważyć, że niektóre z metod aktywizujących są szczególnie popularne i proponowane przez wielu autorów. Wartożatem przedstawić możliwości ich wykorzystania w zajęciach wczesnej edukacji.

²³ E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2000.

²⁴ K. Rau, E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów? Burza mózgów i inne techniki w edukacji*, Poznań 2000, s.21-22.

Burza mózgów (inaczej fabryka pomysłów) według J. Krzyżewskiej należy do metod tworzenia i definiowania pojęć. Jak widać znajduje ona zastosowanie w każdej z wymienionych wyżej klasyfikacji. Chodzi tu o poszukiwanie nowych rozwiązań poprzez wyzwolenie indywidualnych możliwości umysłowych. Dzieci podają różne propozycje dotyczące rozwiązania problemu. Wszystkie ich pomysły, bez względu na to, czy są trafne czy nie, wychowawca powinien zapisywać na dużym arkuszu papieru. Im więcej pomysłów tym lepiej. Nie należy oceniać wypowiedzi dzieci, każde z nich ma prawo do nieskrępowanych, swobodnych propozycji. Po zapisaniu wszystkich pomysłów, dzieci wspólnie wybierają te, które da się zrealizować, a pozostałe są wykreślane. Na zakończenie można zaproponować zastosowanie wybranego pomysłu w życiu.

Drama - może być wykorzystana w edukacji dwojako: jako metoda samodzielna, ogólnorozwojowa (drama właściwa) albo jako metoda uzupełniająca, pomocnicza (gry dramatowe, wprawki dramatyczne wykorzystywane w czasie zajęcia). Według K. Pankowskiej

Drama edukacyjna to metoda dydaktyczno-wychowawcza angażująca w działanie ucznia całą jego wiedzę o świecie, tworzącą nowe jej jakości w związku z wykorzystywaniem wyobraźni, emocji, zmysłów, intuicji. Podstawą dramy jest rozgrywanie w różnych możliwych rolach nowych, nieznanych wcześniej nieraz bardzo trudnych sytuacji w celu ich zrozumienia, uwewnętrznienia, zdobycia bądź pogłębienia wiedzy o świecie, o sobie, o innych ludziach.²⁵

Według Autorki podstawą dramy jest zawsze fikcja, wyobrazeniowa sytuacja, która dochodzi do głosu, kiedy grupa we wspólnej przestrzeni przedstawia coś, co nie jest w danym czasie obecne, a do przedstawienia scen używa swoich ciał i głosów jako środka wyrazu.

W dramie musi również wystąpić konflikt, który jest jej główną siłą napędową, ponieważ dzięki niemu tworzą się emocje. Konflikt jest zatem niezbędny do tworzenia wysokiego stanu napięcia. Może być ono budowane stopniowo lub wywołane przez nieoczekiwany zwrot akcji.

L. Maksymowicz wyróżnia następujące techniki dramatowe:

- bycie w roli, jako główny sposób pracy w dramie. Dziecko powinno głęboko zaangażować się w postać, być, działać, a nie grać;
- rozmowa – prowadzona na określony temat, najczęściej spór, wymiana argumentów;
- wywiad – można prowadzić będąc w określonej roli lub poza nią. Jest cenny, ponieważ

---

²⁵ K. Pankowska, *Pedagogika dramy: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2000, s.22.

angażuje emocjonalnie, rozwija myślenie, może pomóc w rozwiązaniu problemu;

- etiuda pantomimiczna – ćwiczenie ruchowe wykorzystujące mimikę, gest, ruch (nieraz z wyimaginowanym przedmiotem), które uczy komunikacji pozawerbalnej;
- improwizacja – sytuacja, w której jedna lub więcej osób otrzymuje rolę, zadanie, problem. Nie ma tu scenariusza, tekst tworzy się na żywo w trakcie rozwiązywania konfliktu;
- scenka improwizowana – odtwórcze sceny improwizowane na podstawie nowych zdarzeń i konfliktów np. z tekstów literackich, zdarzeń z życia;
- stop - klatka – żywy obraz skomponowany z ludzi, w którym zostaje uchwycone zdarzenie w kulminacyjnym momencie i zatrzymane. Umożliwia skupienie uwagi na najważniejszym punkcie konfliktu i przeanalizowanie sytuacji poprzez zadawanie postaciom pytań;
- rzeźba – uczestnik w roli zamiera w bezruchu, ale całym ciałem komunikatywnie wyraża uczucia czy sytuację;
- ćwiczenia głosowe – mogą wystąpić jako recytacja, rytmizacja tekstu, tworzenie koncertu z dźwięków, odtwarzanie utworów na podstawie podkładu muzycznego;
- techniki plastyczne – rysunek, portret, karykatura, maska, albo kostium, które są związane z rolą postaci. Ma wyrażać siebie, ale także dążyć do rozwiązania problemu;²⁶
- ćwiczenie zmysłów – według Briana Way’a, uchodzącego za klasyka dramy, to technika pozwalająca doskonalić poszczególne zmysły oraz szukać za ich pomocą rozwiązania problemu.²⁷

Metoda projektów – jako nowatorskie przedsięwzięcie o charakterze badawczym, zmierzające do realizacji większego, starannie zaplanowanego zadania, które powstaje przy twórczym zaangażowaniu dzieci i we współpracy z osobami pomocniczymi (nauczyciel, eksperci, rodzice). Najważniejsze idee projektu to jego badawczy charakter oraz zmiana roli nauczyciela, który przestaje być „głównodowodzącym”, ale usuwa się w cień, oddając prymat nad przebiegiem projektu dzieciom.²⁸

Irena Dzierzowska podkreśla, że projekt to nie tylko przedsięwzięcie, sekwencja zadań, ale i metoda kształcenia, która opiera się na samodzielnej pracy uczniów, ustaleniu celu, określeniu ram trwania, zaplanowaniu i realizacji konkretnych zadań. Obok tych cech projektu, Autorka wymienia

---

²⁶ L. Maksymowicz, *Warsztaty twórczej dramy: sposób uczenia, wyrażania siebie, komunikacji, forma sztuki*, W: *Teatr a dziecko specjalnej troski*, pod red. M. Glinieckiego i L. Maksymowicz, Słupski Ośrodek Kultury, Słupsk 1999, s.57-58.

²⁷ B. Way, *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1995, s. 31-80.

²⁸ R. Brzezińska, G. Obrębska, op.cit., s. 33. (definicja autorska)

też inne, niezbędne do tego, aby dane działanie stało się projektem, m. in.: fazowość projektów (składają się z 3 wyraźnych części), są ograniczone w czasie i w przestrzeni, są złożone (wymagają wielu działań), zawierają pierwiastek innowacyjności, realizowane są przez zespoły lub osoby indywidualne, ale pod kierunkiem wielu innych uczestników.²⁹

Metoda projektów realizowana jest w trzech głównych etapach, na które składa się szereg zadań.

Etap I to rozpoczęcie projektu, w którym na początku dokonujemy wyboru tematu. Może on zostać zainicjowany przez dzieci lub nauczyciela. Pamiętajmy jednak, że temat projektu nie może zostać grupie narzucony, bo wówczas nie uzyskamy potrzebnej do działania aktywności.

Kiedy temat zostanie wybrany decyzją całej grupy i przy aprobacie nauczyciela, można przystąpić do konstruowania wstępnej siatki przygotowawczej. Najczęściej jest to tworzenie listy pytań, które zadają dzieci i które będą przedmiotem naszego badania. Oto przykład wstępnej siatki uwzględniającej pytania dzieci :

Schemat 2. Wstępna siatka wiedzy do tematu „Rośliny”³⁰

W siatce tematycznej zapisujemy wszystko to, czego dzieci chciałyby się dowiedzieć. W miarę realizacji projektu, będzie ona ulegała stałemu rozszerzaniu o kolejne pytania i propozycje.

Następnie przystępujemy do gromadzenia kolekcji. Mamy tutaj na myśli wszystkie rekwizyty, akcesoria, publikacje, zdjęcia, albumy i inne materiały, które wiążą się z realizowanym przez nas tematem.

Etap II to aktywność badawcza. Tutaj uzupełniamy wiedzę wychowanków oparciu o

²⁹ I. Dzierzowska *Pracujemy metodą projektów*, W: *Rady pedagogiczne*, część G 1.1, Wydawnictwo Raabe, Warszawa 2003, s. 3- 4.

³⁰ J. H. Helm, L. G. Katz, *Mali badacze. Metoda projektów w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2003, s. 34- 35.

literaturę, uzupełniamy kolekcje, prowadzimy też działalność twórczą z wykorzystaniem różnych technik plastycznych, które potem eksponujemy w formie wystawek. Możemy też tworzyć modele poprzez zabawy techniczno- konstrukcyjne. Prowadzimy zajęcia i zabawy muzyczne, uczymy dzieci piosenek i płaśów związanych z naszym tematem. Możemy przygotować inscenizację lub teatrzyk kukielkowy, włączając do pomocy rodziców. Organizujemy także zajęcia terenowe związane z naszym tematem, w czasie których dzieci muszą mieć możliwość wykonania szkiców terenowych. Będą to rysunki obiektów, pomieszczeń, planów połączone z umiejętnością prowadzenia obserwacji w terenie. Nieodzownym elementem tego etapu jest spotkanie z ekspertem, którym może być zarówno pracownik przedszkola czy szkoły (np. kucharka), rodzic (jeśli wykonuje zawód lub ma pasję związaną z naszym tematem) albo gość z zewnątrz.

Aktywność badawcza to także prowadzenie eksperymentów. Po ich wykonaniu, trzeba dokonać analizy, wyciągnąć wnioski, a także wprowadzić próby ich zapisu. Dzieci przedszkolne mogą to zrobić przy pomocy rysunku, albo oznaczyć w postaci symbolu.

Etap III kończy projekt. Tu powinno wystąpić podsumowanie zdobytej wiedzy i podzielenie się nią z innymi (tzw. wydarzenie kulminacyjne).

Po zakończeniu projektu nauczyciel powinien dokonać jego oceny, a zatem przeprowadzić ewaluację.

Dokumentowanie projektu stanowi nieodłączny jego element. Jest dowodem na to, czego dzieci się nauczyły, pozwala zauważyć ich wyjątkowe uzdolnienia lub trudności domagające się pomocy, ułatwia rozpoznanie ich zainteresowań. Według Helm i Katz, na dokumentację projektu mogą się składać obserwacje, działania twórcze dzieci, teczki osobiste, autorefleksje przedszkolaków dotyczące badań, relacje i opowiadania z doświadczeń edukacyjnych. Może być ona prowadzona w formie luźnych zapisków, dziecięcych prac, nagrań itp.³¹ Można ją także prowadzić w postaci dziennika projektu, który dokumentuje działania dzieci.

Projekt we wczesnej edukacji może trwać kilka dni jak i kilka tygodni, w zależności od wybranego zagadnienia.

Kolaż (inaczej sklejanek) w opinii E. Brudnik, A. Moszyńskiej, B. Owczarskiej, stanowi doskonałą metodę służącą umiejętności planowania i organizacji pracy, pobudza twórcze myślenie, ułatwia przedstawienie własnych wizji. Można zastosować ją jako podsumowanie pewnej partii materiału. Będzie to tworzenie kompozycji artystycznej z fragmentów różnych tworzyw. Nauczyciel powinien podzielić grupę na niewielkie zespoły, przygotować duże arkusze szarego

---

³¹ J.H. Helm, L.G. Katz, op. cit., s. 73.

papieru oraz różne materiały, np. fotografie i inne wycinki z prasy, farby, kolorowy papier, pocztówki, skrawki tkanin, słomę, piasek i inne w zależności od tematyki kolażu. Dzieci muszą w grupie opracować koncepcję dzieła i je wykonać. Ważne jest zapewnienie dużej przestrzeni do pracy i przygotowanie stanowisk dla poszczególnych zespołów. Po zakończeniu wszystkie prace powinny zostać powieszony i zaprezentowane przez każdy zespół.

W procesie kształcenia dziecka można wykorzystać techniki aktywizujące myślenie, nazywane **TOC** (Theory of Constraints, co tłumaczy się jako teoria ograniczeń). Jest to program, który pozwala na identyfikację i zarządzanie ograniczeniami występującymi w rzeczywistości, ale to ograniczenie jest tu rozumiane jako czynnik, który spowalnia nasze osiągnięcia, a tym samym utrudnia realizację wyznaczonego celu. Szczególną zaletą programu jest fakt, że może on być wykorzystany zarówno wśród dzieci przedszkolnych, szkolnych, niepełnosprawnych czy podczas prowadzonej resocjalizacji. Podstawowym zadaniem programu jest znalezienie odpowiedzi na 3 podstawowe pytania: co należy zmienić, w co należy to zmienić i jak należy to zmienić.³²

Program proponuje użycie narzędzi myślowych, które pozwolą na ukierunkowanie myślenia dzieci na określony temat i cel. Do nich należą: chmurka, gałązka logiczna i drzewko ambitnego celu. Chmurka jest narzędziem stosowanym w sytuacjach konfliktowych, do analizy przyczyn konfliktu. Najważniejsze jest tu przeniesienie koncentracji dziecka z żądań na potrzeby stron zaangażowanych w konflikt. Chodzi o to, aby

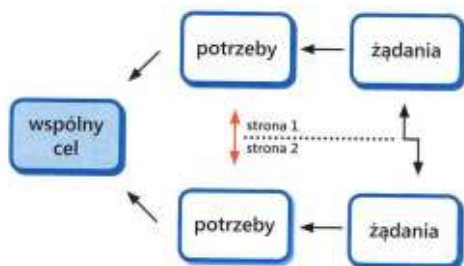
*Zamiast podejścia „ja przeciwko tobie”, promować podejście „ja i ty razem przeciwko problemowi”, a także dążyć do zrozumienia punktu widzenia drugiej osoby oraz znalezienia wspólnego wyjścia czyli rozwiązania, które będzie satysfakcjonujące dla obu stron.*³³

---

³² K. Suerken, *Techniki aktywizujące myślenie TOC*, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2009.

³³ D. Kamińska, *Jak bawić się i uczyć z pasją*, Centrum Edukacyjne „Bliżej przedszkola”, Kraków 2012, s. 17.

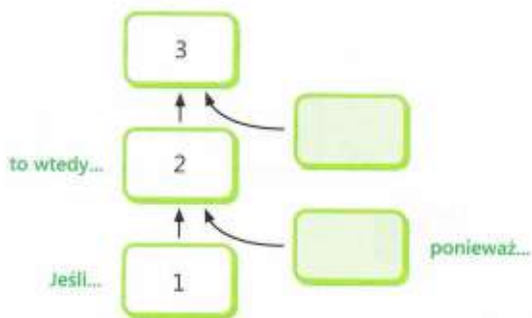
Schemat graficzny chmurki przedstawia się następująco:

Schemat 3. Techniki TOC. Obraz graficzny „chmurki”³⁴

Z kolei narzędzie logiczna gałązka pozwala odkryć i nazwać związki przyczynowo- skutkowe (jeśli zdarzenie 1 miało miejsce, to zaszło zdarzenie 2, ponieważ x), określać logiczne konsekwencje zdarzeń, a także nabywać umiejętności przewidywania następstw podjętych decyzji czy własnych zachowań. Może być pomocne w rozumieniu naukowych zasad, a także w analizie treści opowiadań i utworów literackich. Pamiętajmy jednak, że konflikty i potrzeby określone przez dziecko powinny być w przedszkolu przedstawione wyłącznie za pomocą symboli, z uwagi na to, że przedszkolaki nie umieją jeszcze pisać.

Oto schemat graficzny logicznej gałązki:

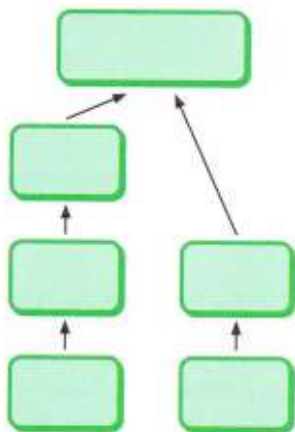
Schemat 4. Techniki TOC. Obraz graficzny „logicznej gałązki”³⁵

³⁴ Ibidem, s.16.

³⁵ Ibidem, s.15.

Drzewko ambitnego celu pozwala na osiągnięcie wyznaczonego ambitnego celu poprzez stworzenie planu strategicznego, w którym określa się etapy działania i wyodrębnia wszelkie przeszkody stojące na drodze do jego realizacji. Przeszkody te analizuje się i podaje sposoby ich pokonania. Narzędzie to rozwija umiejętności organizacyjne u dzieci, a zwłaszcza umiejętność planowania, uczy też nazywania przeszkód i planowania sposobów ich pokonywania. U przedszkolaków metoda ta sprawdza się znakomicie, adzieci uczą się dzięki niej związków przyczynowo-skutkowych.

Tak wygląda schemat graficzny drzewka ambitnego celu:

Schemat 5. Techniki TOC. Obraz graficzny „drzewka ambitnego celu”³⁶

Przedstawione wyżej przykłady metod aktywizujących, są tylko niewielką próbką ukazania w jaki sposób mogą służyć jako czynnik motywujący i pobudzający dziecko do pracy. Dobór właściwych metod jest niezbędny, aby dziecko miało możliwość bycia współdecydem w procesie dydaktyczno - wychowawczym i aby uzyskać efekty w jego kształceniu.

³⁶ Ibidem, s.19.

3. Przykłady zajęć z wykorzystaniem metod aktywizujących

3.1. Klasa szkolna i kierowanie nią. Proces poznawania i integracji grupy

Podmiot: klasy I-III

Czas trwania: jeden dzień aktywności

Cele:

- poznanie nowej grupy, jej mocnych stron i ewentualnych trudności;
- ćwiczenie u dzieci umiejętności nawiązywania kontaktów w grupie;
- kształcenie zdolności komunikacji interpersonalnej: umiejętności słuchania, posługiwania się informacją zwrotną, zadawania pytań i udzielania odpowiedzi;
- wdrażanie do przestrzegania umów.

Środki dydaktyczne: chusta animacyjna KLANZY, karteczki samoprzylepne dla wszystkich dzieci, chustki z tiulu dla każdego dziecka, małe i duże kartki dla par i grup, kilka dużych arkuszy papieru, kilka kolorowych pisaków.

Obszar aktywności: edukacja społeczna, edukacja polonistyczna.

Przebieg zajęcia:

1. Powitanie

Iskierka

Cała grupa stoi w kręgu trzymając się za ręce. Nauczyciel mówi:

Promyczek słońca puszczam w krąg.

Niechaj wróci do mych rąk.

Równocześnie ścisną lekko dłonie dziecka z prawej strony, które przekazuje uścisk kolejnej osobie. Zabawa trwa tak długo, aż uścisk wróci do nauczyciela.

Teraz nauczyciel wita poszczególne grupy. Ta grupa dzieci, o której będzie mowa, macha ręką w stronę nauczyciela.

Witam wszystkich, którzy:

- przyszli dzisiaj do szkoły pieszo

- przyjechali do szkoły samochodem

- noszą okulary
- mają na sobie coś niebieskiego
- lubią czekoladę
- wszystkich, którzy jeszcze nie czują się powitani.

Następnie nauczyciel wita każdego oddzielnie. Podchodzi do każdego dziecka i lekko uderza swoimi dłońmi w jego dłonie mówiąc rytmicznie:

Dzień do-bry A-niu

Dziecko odpowiada rytmicznie uderzając w dłonie nauczyciela:

Dzień do-bry Pa-ni.

2. Zabawy z chustą animacyjną KLANZY

Dzieci ustawione w kręgu trzymają za uchwyt chusty.

Jak masz na imię?

Na hasło nauczyciela wszyscy podnoszą chustę do góry równocześnie wykrzykując swoje imię.

Przedstawiamy się.

Każde dziecko po kolei wkłada stopę do otworu znajdującego się na środku chusty i wymawia swoje imię.

Co lubię?

Wybrane dzieci przebiegają pod chustą w zależności od hasła podanego przez nauczyciela

Pod chustą przebiegają wszyscy, którzy:

- mają w domu psa
- lubią spacerować
- umieją tańczyć
- mają brata
- lubią kotlety itd.

Potwór z Loch Ness

Dzieci zamykają oczy. Nauczyciel dotyka jedno dziecko, które wchodzi pod chustę. Zadaniem grupy po otwarciu oczu jest zgadnąć kogo porwał potwór z Loch Ness.

3. Poznajemy siebie nawzajem

Dzieci siedzą w kręgu.

Jaki jestem?

Każdy otrzymuje karteczkę samoprzylepną. Zadaniem dzieci jest napisać pionowo swoje imię (młodsze dzieci mogą powiedzieć). Następnie z każdą literą imienia wyszukują swoją pozytywną cechę, np. **OLA**- odważna, koleżeńska, wysoka (nie musi to być pierwsza litera). Po zapisaniu każdy przykleja sobie kartkę do ubrania i podchodzi do innej osoby z grupy. Wszyscy wzajemnie czytają kartki kolegi, koleżanki, poznając w ten sposób innych i ich cechy.

Coś nowego

Każdy po kolei siedząc w kręgu mówi o sobie coś, czego grupa o nim nie wie, rozpoczynając od słów : *Powiem wam coś, czego jeszcze o mnie nie wiecie...* (np. *trenuję judo, albo mam psa i kota*).

Wymarzone style życia

Każde dziecko wybiera sobie swojego ulubionego bohatera literackiego lub filmowego, z którym się w jakimś stopniu utożsamia, którego styl życia wydaje mu się atrakcyjny i chciałby żyć, tak jak on. Na kartce dużymi literami pisze jego nazwisko. Chodząc po sali szuka osób, których postaci łączy podobieństwo stylu życia. Te osoby tworzą wspólną grupę, która siada i wypisuje najważniejsze cechy stylu życia tej postaci. Następnie wyjaśnia pozostałym grupom dlaczego ten styl jest dla tych osób atrakcyjny.

Gra w śnieżki (jako rozluźnienie, zmniejszenie napięcia)

Każde dziecko otrzymuje lekką chustkę (z tiulu). „Lepi” z niej kulkę mocno ugniatając, a następnie rzuca w kolegę.

4. Kontrakt klasowy z zastosowaniem techniki kuli śnieżowej

Musi zostać stworzony w toku wspólnych ustaleń, aby uwzględniał interesy obu stron. Zasady wypracowane razem stwarzają szansę, że uczniowie będą mieć poczucie sprawstwa i współdziałania z nauczycielem, a tym samym będą je traktować jak własne.

Ważne: kontrakt musi być realny. Powinien zawierać tylko takie postanowienia, co do których naprawdę można się umówić. Musi być zatem możliwy do realizacji, zgodny z prawami człowieka i regulaminami szkolnymi.

Oczekiwania i normy dotyczące zachowań uczniów

- Uczniowie dobierają się parami i przez kilka minut zastanawiają się nad tym, czego oczekują od innych osób w swojej klasie, by czuć się w niej dobrze. Wyniki rozważań zapisują na małych kartkach (jeśli dzieci jeszcze nie umieją pisać, pomaga nauczyciel).
- Po naradach, uczniowie łączą się w dwie pary i dyskutują nad wypisanymi na swoich kartkach problemami, uzgadniają najważniejsze i spisują je na większej kartce.
- Potem kolejne dwie czwórki łączą się w nową grupę i ponownie dyskutują nad swoimi zapisami, wybierając spośród nich najbardziej istotne, które zapisują na dużym arkuszu.
- Kiedy już zostaną dwie duże grupy, obydwie arkusze wieszane są na tablicy. Lider danej grupy odczytuje swoją listę oczekiwań. Równocześnie wszyscy szukają punktów wspólnych dla obu grup, które zapisywane są dużymi literami na największym arkuszu.

Oczekiwania i normy w relacjach nauczyciel – uczeń

- Uczniowie ponownie wracają do swoich dwóch grup i po naradach, zapisują na kolejnych arkuszach czego oczekują od swojego nauczyciela. Listy ponownie wieszane są na tablicy i odczytywane przez liderów. Nauczyciel podkreśla powtarzające się punkty i ustosunkowuje się do nich. Jeśli są uzgodnienia grupy, których nauczyciel nie może przyjąć, musi nastąpić z jego strony uzasadnienie odmowy.
- Teraz nauczyciel przedstawia swoją listę oczekiwań wobec klasy. Uczniowie jeszcze raz spotykają się w grupach i dyskutują nad propozycjami wychowawcy. Muszą również uzasadnić odrzucone postulaty. Lider uczniów przedstawia wyniki całej klasie.
- Następuje dopracowanie kontraktu.
- Wszystkie wypracowane normy zachowań w klasie muszą zostać spisane na dużym arkuszu, a uczniowie i nauczyciel muszą się pod nimi podpisać.
- Kontrakt powinien zostać powieszony w klasie na widocznym miejscu, a uczniowie powinni przepisać go do zeszytu.

3.2. W Afryce nad rzeką Nilem – łańcuch zabaw rytmicznych³⁷

Podmiot: dzieci 5-letnie

Czas trwania zajęcia: 25 minut

Cele:

- zapoznanie z afrykańskimi zwierzętami
- kształcenie umiejętności koncentracji uwagi
- kształcenie poczucia rytmu.

Środki dydaktyczne:

- płyta z płaśkami „Powitanie- wszyscy są” i „Zajęcia skończone”
- płyta z piosenką „ Dżungla” (autor nieznany)
- chusta animacyjna (lub lycra)
- flet prosty sopranowy lub fujarka dziecięca

Przebieg zajęcia:

1. Muzyczne powitanie – płaś „Powitanie – wszyscy są”³⁸

Wszyscy są, witam Was (rozkładamy ręce w geście powitania)

Zaczynamy, bo już czas (klaszczyemy w dłonie)

Jestem ja, jesteś ty (pokazujemy na siebie i kolegę)

Raz, dwa, trzy (klaszczyemy w dłonie).

2. Zabawa ruchowa „Wycieczka do Afryki”

Nauczyciel proponuje aby dzieci wyobraziły sobie, że są w Afryce, gdzie prawie każdego dnia świeci słońce. Nie ma tam lasów ani łąk jak u nas, tylko duże pustynie z piasku, z ogromnymi palmami i wysoką trawą. Proponuje też przemierzenie pustyni jeepem i obserwowanie różnych zwierząt, które tam żyją.

³⁷ R. Brzezińska, *Muzyka i ruch w przedszkolu na cztery pory roku*, Wydawnictwo MAC Edukacja, Kielce 2011, s. 95-98. Pomysły niektórych zabaw (zmodyfikowane), zostały zaczerpnięte z książek: B. vom Wege/M. Wessel, *Zabawy aktywizujące w przedszkolu*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005; A. Braun, *Zabawy w domu i plenerze*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005; R. Folejewska, *Spróbujmy inaczej. Metody aktywizujące w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 2005; O. Ripoll, *Najpiękniejsze zabawy świata dla dzieci*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2006.

³⁸ Do cytowanej wyżej publikacji – R. Brzezińska (2011), dołączona jest płyta z zastosowanymi w zajęciu płaśkami i piosenką „Dżungla”

Dzieci poruszają się po sali naśladując jazdę samochodem. Potem wymieniają gatunki zwierząt egzotycznych. Równocześnie z nazwą starają się naśladować to zwierzę.

3. Rytmizacja wierszyka „W Afryce nad rzeką Nilem”

dzieci siadają i uczą się fragmentu, który będzie się ciągle powtarzał:

*Rach ciach ciach, tra la la
tu bal zwierząt wielki trwa*

Ten fragment wierszyka grupa będzie recytowała po każdej zwrotce dwukrotnie.

a) Nauczyciel sam recytuje I zwrotkę pt. „Krokodyl”:

*W Afryce nad rzeką Nilem
mieszkały 3 krokodyle.
Jeden ostre zęby miał,
płynąc w wodzie tak śpiewał:*

*- wszystkie dzieci pokazują pysk krokodyla, składając i rozwierając
wyprostowane ręce:*

*Rach ciach ciach, tra la la
tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)*

Ale uwaga! Krokodyl jest niebezpieczny – Nauczyciel rozkłada chustę animacyjną (lub lycrę) jako rzekę. Wszystkie dzieci trzymają rękoma końce chusty. Jedno dziecko wchodzi pod spód udając pływanie krokodyla, drugie na chuście, usiłuje go złapać.

b) zabawa w słonia

Nauczyciel mówi, że nagle na brzegu rzeki pojawia się stado słoni – dzieci zginają rękę w łokciu, przytrzymując łokieć drugą ręką. W ten sposób tworzy się trąba słonia, którą poruszają.

Dzieci próbują odpowiedzieć na pytanie: czego szukają słonie na brzegu rzeki?

Nauczyciel recytuje:

Przyszło słoni 5 tysięcy

Straszne je pragnienie mężczy.

Lecz nim wody się napiły

Razem głośno zatrąbiły:

Mówi cała grupa naśladując ręką trąbę słonia:

Rach ciach ciach, trala la

tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)

c) zabawa „Wąż grzechotnik”

Nauczyciel wyjaśnia, że trawa na brzegu ma metr wysokości. Gdzieś w niej kryją się grzechotniki.

Jedno dziecko siada na środku i zamyka oczy. Wyznaczone dziecko stuka palcami w blat stołu lub krzesło, biurko, podłogę. Dziecko ze środka musi odgadnąć gdzie grzechotał grzechotnik.. Dzieci naśladują pełzanie węża za pomocą ruchów zygzakowatych ręki.

Nauczyciel recytuje:

Przypelzł wąż, co nóg mu brak,

I pomyślał sobie tak:

Ssskoro sssłoni sssłyszę śpiew

To zasssyczę z nimi wnet:

Mówi cała grupa naśladując ręką pełzanie węża:

Rach ciach ciach trala la

tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)

d) zabawa „Hipopotam”

W wodzie, przy brzegu, mieszka hipopotam. Dzieci naśladują hipopotama ciężko przestępując z nogi na nogę.

Nauczyciel recytuje:

Hipopotam kąpiel brał

szarym mydłem skórę tarł

Siedział w wodzie cały dzień

Nucąc przy tym refren ten:

Cała gruparecytuje rytmicznie naśladowując hipopotama:

Rach ciach ciach, trala la

tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)

e) zabawa „Muzyka pustyni”

Nauczyciel mówi, że nagle przeleciały nad nimi kolorowe papugi. One podążają za tajemniczą muzyką pustyni. Fruwają i fruważą, jednak uważają żeby się nie dotknąć, gdyż w przeciwnym wypadku spadną.

Nauczyciel gra melodię na flecie (obojętnie jakie dźwięki), a dzieci podążają za muzyką rozkładając ręce i naśladowując papugi. Uważają jednak, aby się nie dotknąć.

Nauczyciel recytuje:

Przyleciała też papuga

ta gaduła i pleciuga.

Pióra swe poukładała,

no a potem zaskrzeczała:

Cała grupa naśladuje papugi zginając ręce w łokciach i uderzając nimi o boki. Podczas rytmicznej recytacji, starają się zmienić barwę głosu i imitować skrzeczenie papugi:

Rach ciach ciach trala la

tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)

f) zabawa „Lew”

Nauczyciel mówi, że pod drzewem wyleguje się stary lew. Ale lew jest bardzo niebezpieczny. Kiedy się już wyspał, to idzie na polowanie, a wszyscy muszą być bardzo ostrożni. Nauczyciel rozkłada w sali szarfy.

Wszystkie dzieci biegają po dywanie. Jedno z dzieci zostaje wybrane lwem. Na hasło „idzie lew” wszyscy usiłują wskoczyć na drzewo (na rozłożone w sali szarfy). Dziecko, które dało się złapać, jest nowym lwem.

Nauczyciel recytuje:

*Stary lew przyszedł piechotą
wszystkich witał i z ochotą.
Wielkie łapy w wodzie moczył,
aż zamruczał mrużąc oczy.*

*Cala grupa naśladuje lwa, imitując rękoma lwi chód i szeroko rozkładając palce:
Rach ciach ciach, trala la
tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)*

g) zabawa „Bal wszystkich zwierząt”

Ostatnia zwrotką zabawa wszystkich zwierząt nad rzeką. Wszystkie dzieci stoją w kręgu i wykonują kolejne ruchy dotyczące każdego zwierzęcia.

Nauczyciel recytuje:

*W Afryce na rzekę Nilem
zatańczą wszyscy za chwilę
Każde zwierzę duże, małe,
tu nad rzeką jest wspaniale.*

*Cala grupa recytuje starając się nie pomylić kolejności występowania zwierząt i naśladując
wszystkie po kolei:*

(krokodyl) *Rach ciach ciach, tralala, tu bal zwierząt wielki trwa (2 razy)*

(słoń) *Rach ciach ciach ... (2 razy)*

(wąż) *Rach ciach ciach ... (2 razy)*

(hipopotam) *Rach ciach ciach ... (2 razy)*

(papuga) *Rach ciach ciach ... (2 razy)*

(lew) *Rach ciach ciach ... (2 razy)*

h) Zabawa przedstawiająca do piosenki „Dżungla”

W trakcie śpiewu dzieci pokazują ruchem treść piosenki.

„Dżungla” (autor i kompozytor nieznani)

1. *Dżungla, dżungla, taka wielka dżungla, poplątane zwoje dzikich lian.
Mieszkał sobie w bambusowej chatce Ambo Sambo – wielkiej dżungli pan.*

*Ref: Strusie mu się w pas kłaniają, małpy na gitarach grają
Ambo tu, Ambo tam, Ambo tu i tam.*

2. *Ambo Sambo doskonale znam go, węża się nie boi ani lwa.
Dla swych dzikich leśnych ulubieńców w dłoni coś smacznego zawsze ma.*

Ref: Strusie mu się ...

4. Muzyczne pożegnanie – pias „Zajęcia skończone”.

*Zajęcia skończone (klaszczyemy w dłonie)
i chce nam się jeść (masujemy brzuch)
Żegnamy przedszkole (machamy prawą ręką)
A' dieu, by, by, cześć (machamy lewą ręką).*

Zakończenie

W publikacji starano się podkreślić rangę metod aktywizujących jako najbardziej wartościowych i niezastąpionych sposobów twórczego i samodzielnego rozwiązywania problemów przez uczniów. Zaproponowano także konkretne rozwiązania w pracy z dzieckiem przedszkolnym i wczesnoszkolnym mając nadzieję, że staną się one inspiracją dla studentów w ich przyszłej pracy, a u nauczycieli mogą spowodować głębszą refleksję nad możliwościami wspomagania rozwoju swoich wychowanków.

Bogaty wybór zaproponowanych metod i technik aktywizujących, pozwoli nauczycielowi dostosować cykl zajęć i lekcji do potrzeb uczniów w danej grupie. W rezultacie zapewni imwielokierunkowe umiejętności: poznanie swoich mocnych i słabych stron, sprawdzenie się w różnych sytuacjach, wyzwolenie kreatywności, integrację z zespołem klasowym.

W pracy zwrócono też uwagę na zmianę jakości roli nauczyciela, który w dobie wzrostu znaczenia edukacji, powinien być przygotowany do pełnienia zupełnie nowych zadań. Musi być zatem nie tylko dydaktykiem, ale i organizatorem procesu edukacyjnego, wychowawcą, diagnostykiem, innowatorem. Potrzebny jest zatem twórczy i zaangażowany nauczyciel, który nie boi się wyzwań i ma pomysł na edukację odbiegającą od standardów i nudy, edukację, która przygotowuje dzieci do uczestnictwa w warunkach zmiany.

Bibliografia

1. Braun A., *Zabawy w domu i plenerze*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
2. Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2000.
3. Brzezińska R., *Muzyka i ruch w przedszkolu na cztery pory roku*, + płyta CD, Wydawnictwo MAC. Edukacja, Kielce 2011.
4. Brzezińska R., Obrębska G., *Metoda projektów w pracy nauczyciela przedszkola*, Wydawnictwo WSHE we Włocławku, Włocławek 2013.
5. Debesse M., *Etapy wychowania*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 1996.
6. Dymara B., *Dziecko w świecie zabawy*, Impuls, Kraków 2009.
7. Dzierzgowska I. *Pracujemy metodą projektów*, W: *Rady pedagogiczne*, część G 1.1, Wydawnictwo Raabe, Warszawa 2003.
8. Dzierzgowska I., *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2004.
9. Folejewska R., *Spróbujmy inaczej. Metody aktywizujące w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 2005.
10. Gliniecki M., Maksymowicz L., *Teatr a dziecko specjalnej troski*, Słupski Ośrodek Kultury, Słupsk 1999.
11. Głoton , Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, WSiP, Warszawa 1985.
12. Helm J. H., Katz L.G., *Mali badacze. Metoda projektów w edukacji elementarnej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2003.
13. Kamińska D., *Jak bawić się i uczyć z pasją*, Centrum Edukacyjne „Blżej Przedszkola”, Kraków 2012.
14. Karbowniczek J., Kwaśniewska M., Surma B., *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM. Kraków 2011.
15. Kędzior – Niczyporuk E. (red), *Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*, Wydawnictwo KLANZA, Lublin 2003.
16. Krzyżewska J., *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej, cz.1*, Suwałki 1998.
17. Magda-Adamowicz M., *Twórczość dzieci we wczesnej edukacji*, pod red., Wyższa Szkoła Menedżerska, Legnica 2005,
18. Muchacka B., *Stymulowanie aktywności poznawczej dziecka w przedszkolu*, Wydawnictwo

Naukowe WSP, Kraków 1999.

19. Okoń W., *Zabawa a rzeczywistość*, WSiP, Warszawa 1987.

20. Pankowska K., *Pedagogika dramy: teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2000.

21. Rau K., Ziętkiewicz E., *Jak aktywizować uczniów? Burza mózgów i inne techniki w edukacji*, Poznań 2000.

22. Ripoll O., *Najpiękniejsze zabawyświata dla dzieci*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2006.

23. Suerken K., *Techniki aktywizujące myślenie TOC*, Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2009.

24. Tomkiewicz- Bętkowska A., Czubak J., *Zgrana klasa ja- ty- my*, Impuls, Kraków 2011.

25. Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1995.

26. vom Wege B., Wessel M., *Zabawy aktywizujące w przedszkolu*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.

27. Załącznik nr 1 do *Rozporządzenia MEN w sprawie Podstawy Programowej Wychowania Przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych*, z dnia 23 grudnia 2008, Dziennik Urzędowy nr. 4 poz. 17, opublikowany 15 stycznia 2009.

28. Załącznik nr 2 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych. I etap edukacyjny: klasy I–III, edukacja wczesnoszkolna*, Dziennik Urzędowy nr.4., poz.17.

Summary

The aim of the following publication is popularizing activating methods, that might be used in basic levels of education. They lead to multifaceted activeness of a student during the course of self- experience and exploration.

One has offered certain solutions as for working with kindergarten and school child, hoping that they will become a source of inspiration for students and teachers.

Much attention has been laid on changing the teacher's role in contemporary education, from commanding to cooperative one.

The following publication consists of three chapters. Chapter one is explaining the notion of creative activeness of child, with clear distinction of teacher's role in its stimulating.

In chapter two one illustrated various classifications and descriptions of selected activating methods, proposing a few of them for their further use in kindergarten and school activity.

Chapter three includes lesson scenarios with the use of active methods.

The literature contained in the following publication, will let us expand our knowledge in the field of problem methods.

